

פרשת מקץ / שבת חנוכה- ענייני הלכה ומנהג בחנוכה

"וַיִּרְא יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי־מִצְרַיִם וַיֹּאמֶר לָאֵשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ הֵבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבְּיָתָה וְטָבֹזוּ טָבֹז
וְהֵכֵן כִּי־אֶתִי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בְּצִהָרִים" (בג טז)

רמז לחנוכה במילים 'טבח והכין'. ח מהמילה טבח יחד עם המילה והכין- אותיות חנוכה. (על פי שלטי גבורים הג"ה מרדכי שבת עח ב אות ג)

ברכת להדליק נר חנוכה | זמן הברכה | | סעודת חנוכה, סעודות מצוה? | מדיני על הניסים | למה אין מסכת חנוכה במשנה? | אכילת מאכלי גבינה, סופגניות ולביבות

ומברכין להדליק ומפורש בפרק לולב הגזול ירושלמי (ה"ד) כיצד מברכין על נר חנוכה אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות הדלקת נר חנוכה עכ"ל. אבל נוסחת הפוסקים הוא להדליק וכן נהגו ומאי דסגי ליה על ידי שליח י"ל דכיון דצריך לאשתתופי בפריטי ה"ל כאילו אינה יכולה להתקיים על ידי אחר וכן כתב הר"ן בפרק קמא דפסחים".

הקושיה שהביא השיבולי הלקט מן הכלל האמור במסכת פסחים של מצווה שלא מוטלת על האדם אלא ניתן לעשותה על ידי שליח נידונה בעוד ראשונים ואחרונים ונאמרו לה תירוצים שונים (מלבד תירוץ הבית יוסף, שמקורו בר"ן (פסחים ד ע"א מדפ"ר ד"ה ומיהו)- שמאחר ומשתתפים בפרוטה הרי זה כאילו המצווה מוטלת עליו).

הרא"ש (פסחים פ"א ס"י) תירץ שמאחר וכל אחד מדליק בביתו מחמת חיבוב המצווה הרי זה כאילו המצווה מוטלת עליו- "ולהדליק נר של חנוכה אף

1. במסכת שבת (כג א) למדנו "אמר רב חייא בר אשי אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך ורב ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך אמר רב יהודה יום ראשון הרואה מברך שתים ומדליק מברך שלש מכאן ואילך מדליק מברך שתים ורואה מברך אחת מאי ממעט ממעט זמן ונימעוט נס כל יומי איתיה. מאי מברך מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך".

ובבית יוסף (או"ח סי' תרעו) הביא מחלוקת ראשונים האם לברך 'על הדלקת' או 'להדליק' - "כתוב בשבלי הלקט (סי' קפה) במטבע ברכות שטבע ה"ר יוסף

מצאתי ברכת חנוכה שטיבעה להדליק טעות סופר הוא חדא דסגי ליה על ידי שליח ועוד אם כן מפני מה לא השיב רב פפי (פסחים ב) כשאמר לו רב פפא לא סגי דלאו איהו מהיל נהי דלא סגי דלאו איהו מהיל דהא נר חנוכה סגי על ידי שליח

א. ברכת להדליק נר חנוכה
הראשונים חלוקים האם לברך 'על הדלקת' או 'להדליק' נר חנוכה.
להלכה הוכרע שמברכים 'להדליק נר חנוכה.
והטעם, כתב הרא"ש, שמאחר ומתוך חביבות המצווה בפועל כל אחד מדליק, נחשבת המצווה כמצווה שמוטלת על כל אחד ואחד 'כאילו' אין בה דין שליחות!.

וכתב על כך בברכי יוסף (ס"ק א): "כן מנהגנו. וכן הוא נסח רבינו האר"י זצ"ל. אבל בליל שבת נסח הברכה להדליק נר של שבת. והטעם כי נר חנוכה, אסור להשתמש לאורה, ולזה אומר נר חנוכה, להורות כי הנר אינו כי אם למצות חנוכה. מה שאין כן נר שבת, הכונה נר שאנו משתמשים בו ונרו יאיר לתועלתנו, וזה הנר המאיר הוא של שבת [ועמ"ש באליה רבה]. ודוק."

ובשערי תשובה (ס"ק א) הביא עוד טעם לנוסח זה: "עיין בא"ר ובמח"ב כתבו עוד טעם דבחנוכה אין מצות המעשה רק בנר לבד משא"כ שבת שיש בה מצות מעשיות קידוש סעודה כו' ונר גם כן אחד מהם שייך לומר נר של שבת הנודע בכמה ענינים מבלעדי הנר."

שיטה מחודשת בשאלה זו נמצאת בשו"ת מהרש"ל (סי' פה): "נוסח הברכה להדליק נר שלחננו מלה אחת ולא של חנוכה שתי מלות". במחצית השקל (ס"ק א) הביא טעם לנוסח זה מהשל"ה הקדוש: "דבשלמא נר שבת שהוא לצורכו משום שלום בית, אלא

שמצוות שבת עליו, נקרא של שבת. אבל נר חנוכה דאסור להינות לאורה, ולא הודלק כי אם לשם מצות נר חנוכה, לכן יש לומר שלחננו תיבה אחת, שמורה שלא הודלק אלא לשם חנוכה ולא לדבר זולתו."

נוסח הגר"א (מעשה רב אות רלט) כדעת השו"ע 'להדליק נר חנוכה'

ובערוך השלחן (סעי' א): כתב "ובטור הגירסא של חנוכה בשתי תיבות וכן הוא ברמב"ם פ"ג (הל' ד) ע"ש וכמו בנר של שבת שמברכין כן אבל בש"ע

על גב דאפשר לעשות ע"י שליח אורחא דמילתא הוא שכל אדם מדליק בביתו מפני חביבות הנס".

וביאר הערוך השלחן (סי' תרעו סעי' ב): "דכיון דאין בית שאין מדליקין בו נר חנוכה וכל אחד מחוייב עכ"פ לראותם משום פרסומי ניסא הוה כמוטל על כל אחד לעשות". ביאור דבריו הוא שבנר חנוכה יש חקירה ארוכה האם המצווה נחשבת מצווה שבגופו, הערוך השלחן סובר שמצוות נר חנוכה היא כמו מצוה שבגופו מאחר וכל אחד מחוייב לפחות לראות משום פרסומי ניסא.

והוסיף עוד טעם לנוסח 'להדליק': "ולענ"ד נראה משום דלשון הדלקה משמע אפילו דלוקה ועומדת וקיי"ל דלא מהני ולכן לשון על הדלקת נר חנוכה משמע רק שתהיה דולקת אבל להדליק משמע דלא סגי שלא להדליק כמו שאמרו בגמ' שם לא סגי דלאו איהו מהיל ע"ש". ביאור הדברים, נוסח להדליק מבטא פעולה מעשית של המדליק, הציווי הוא לפעול, להדליק. לעומת זאת נוסח על הדלקת לא מבטא פעולה

אלא יש בכללו גם פירוש שניתן לברך ולצאת ידי חובה במה שכבר דלוק. והרי הדלקה עושה מצוה ולא הנחה וממילא טבעו חכמים בנוסח הברכה את הדין הזה.

2. בשאלה אם לברך 'נר של חנוכה או 'נר חנוכה'. כבר ראינו לעיל שבגמרא לפי הנוסח בידיו כתוב "נר של חנוכה" (ובכת"י מינכן 'נר חנוכה').

למרות זאת פסק השו"ע (סי' תרעו סעי' א) "המדליק בליל ראשון מברך שלש ברכות: להדליק נר חנוכה וכו'" והשמיט את המילה 'של'.

א. ברכת להדליק נר חנוכה (המשך)
שאלה נוספת נוגעת לנוסח ברכה זו- יש מברכים 'נר חנוכה' ויש מברכים כלשון הגמרא 'נר של חנוכה'. (וראה במקורות, את היסודות של כל מנהג) החיד"א מסביר את מנהג המברכים 'נר חנוכה' כך: "כי נר חנוכה אסור להשתמש לאורה, ולזה אומר נר חנוכה, להורות כי הנר אינו כי אם למצות חנוכה. מה שאין כן נר שבת, הכונה נר שאנו משתמשים בו ונרו יאיר לתועלתנו, וזה הנר המאיר הוא של שבת".

(סימן תרעו סק"א) ובמחזיק ברכה שם. וכ"כ בספר בן איש חי (פרשת וישב אות ב). ע"ש.

למעשה מכל זה עולה שלכל מנהג יש מקום ויסוד ונהרא נהרא ופשטיה .

3. בריטב"א (שבת כג א ד"ה מאי) כתב: "מאי מברך וכו'. ונהגו לברך שלשתם קודם הדלקה משום

דבכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן (פסחים ז ב), וכמו שמברך שלשתן קודם מקרא מגילה, ויש אומרים כי הראשונה שהיא ברכת המצוה צריך לברך תחלה, אבל השתים האחרות אומרם אחר שהתחיל להדליק שיהא רואה נסו ויברך עליו כעין הרואה נר חנוכה, ואין לשנות בזה המנהג".

ובבית יוסף (סי' תרעו) הביא מחלוקת מנהגים בסדר ההדלקה שיש לה נגיעה לזמן הברכה אם יש לברך תחילה את כל הברכות או שרק את ברכת להדליק יש לברך קודם ושאר הברכות, אדרבא, עדיף לברך אחרי הדלקת הנרות.

וז"ל הב"י: "כתב ה"ר דוד אבודרהם (סדר הדלקת נ"ח עמ' ר ד"ה כתב) בשם ה"ר יונה

שביליל ראשון מברך שלש ברכות אלו קודם ההדלקה דכל המצות מברך עליהם קודם עשייתן ובליל שני מברך קודם ההדלקה להדליק ושעשה ניסים מברך לאחר שמדליק נר ראשון קודם

כתב נר חנוכה וכן הוא ע"פ האריז"ל ויש שכתבו שלחנוכה בתיבה אחת [של"ה] וכתבו דנר של שבת העשוי לתשמיש שייך לשון של שבת אבל נר חנוכה שאסור בתשמיש ואינו אלא לחנוכה בלבד לא שייך לומר של חנוכה שאינה של חנוכה אלא חנוכה בעצמה ומ"מ אין קפידא ואנחנו נוהגים לומר נר חנוכה".

ובשו"ת יבי"א (ח"ח או"ח סי' יא) כתב "בברכת הדלקת נרות חנוכה, הנוסח: "להדליק נר חנוכה". וכן הוא בספר הרוקח (סימן רכו אות ו). ואף שבגמרא (שבת כג א) מובא הנוסח להדליק נר של חנוכה, מ"מ בדקדוקי סופרים הביא מגמרא כתב יד הנוסח להדליק נר חנוכה, וכ"כ רבינו האר"י בשער הכוונות (דף קח ע"ד), כי ראשי תיבות של הנוסח הנ"ל, נח"ל, והוא שם קדוש היוצא מפסוק נוצר חסד לאלפים ר"ת נח"ל. ע"ש. וכן מרן הש"ע (סימן תרעו ס"א) כתב הנוסח "להדליק נר חנוכה". וכתב הפרי חדש שם שכן עיקר, ושהיא הנוסחא המדוייקת, ושלא כמו שכתוב בגמ' שלפנינו ובהרי"ף ורמב"ם "של חנוכה", שאין נוסחא זו עיקר. ע"ש. וכן כתב בשו"ת

הלכות קטנות ח"א (סימן ג) שכן הוא על פי הסוד. וכנ"ל. וכן מנהגינו. וכמ"ש מרן החיד"א בברכי יוסף

ב. זמן הברכה
'כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן'-
כלומר לפני קיום המצווה יש לברך עליה.
לכן יש לברך להדליק נר של חנוכה לפני ההדלקה.
נחלקו הראשונים בברכת שעשה ניסים (ושהחיינו בלילה הראשון).
מצד אחד ברור שהיא לא ברכת המצוות, לכן לכאורה לא חייבים לברך אותה לפני, ואולי עדיף אחרי, כשהוא רואה את הנרות ויש 'פרסומי ניסא'. מצד שני, אולי צריך להסתכל על כל הברכות כיחידה אחת ולברכן יחד.
להלכה פסק רמ"א שיש לברך את כל הברכות לפני ההדלקה.³

^א ובספר דרשות בית ישי (להגר"ש פישר שליט"א, סי' כח אות ב) ביאר שגם בפנימיות אין הבדל בין הנוסחים ושניהם מכוונים לדבר אחד, שאנו מחכים שהקב"ה ישלים את הגאולה שהתחילה בחנוכה. ע"ש.
^ב ובפסחים (ז א) כתב הריטב"א שני טעמים לדין 'כל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתם': "וטעם זה שאמרו חז"ל לברך על המצוה עובר לעשייתן כדי שיתקדש תחלה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת, ועוד כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה שהיא עבודת הגוף".

דברכת שעשה נסים יברך ליל ראשון קודם הדלקה ובשאר לילות אחר הדלקה".

מכח סברה זו כתב רמ"א (דרכי משה ס"ק ג): "לכן נראה לי שיש לנהוג כמהרי"ל לברך כל הברכות קודם ההדלקה ואין חילוק בין לילה ראשונה ללילות אחרות".

וכך פסק רמ"א להלכה (ס' תרעו סע' ב).

4. בפרשתנו, מזמין יוסף את האחים לסעוד עמו ואומר לאשר על ביתו: "וטבח טבח והכין". ובשלטי גבורים (על הגהות מדכי שבת ע"ב אות ג) כתב שמזה יש סמך ורמז לסעודות חנוכה. שהאות ח במילה טבח יחד עם אותיות המילה 'הכין' עולה יחד: חנוכה.

וכתב בשבולי הלקט (סימן קפ"ט): "מצאתי בשם רבינו שלמה זצ"ל מה ראו לקרות בחנוכה בנשיאים בחנוכת המזבח, לפי שעמד משה רבינו בהר ק"כ יום וירד ב' בתשרי ונתבשר סלחתי ביום הכיפורים ובו ביום נאמר לו ועשו לי מקדש וידעו כל ישראל שמחל להם הקדוש ברוך הוא ושמחו במלאכת המשכן ועשו אותה בזריזות דאמר ר' שמואל בר נחמני בשלשה חדשים עשו המשכן וכל כליו, תשרי ומרחשוון ובכ"ה בכסלו גמרוה.

שידליק נר שני שהוא נס אותו היום וכן בליל שלישי קודם שידליק נר שלישי וכן ברביעי וכן על כולם עכ"ל נראה מדבריו שבנר שהתחיל להדליק

בליל ראשון בה מתחיל בכל הלילות אבל מהר"י קולון ז"ל כתב (בשורש קפג) מאחר שכתב המרדכי בפרק במה מדליקין בשם רבינו מאיר שיש להתחיל לצד שמאל כדי לפנות לימין משום כל פינות שאתה פונה וכו' (וימא טו ב) אם כן ראוי הוא להתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני ויברך ובליל שני כשיוסיף נר אחר אצלו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי להפנות לימין כדברי רבינו מאיר וכן בליל שלישי כשיוסיף עוד אחר סמוך לשתי נרות הראשונות יתחיל בו בנוסף ובו יתחיל הברכה ואחר כך יפנה לצד ימין וכן בכל לילה ולילה נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס אבל אם היה מתחיל בליל הראשון להדליק בנר השמאלית גם בליל שני היה צריך להתחיל בו כדי להפנות לימין כדברי ה"ר מאיר וכן בליל שלישי וכן

ג. האם סעודה בחנוכה היא סעודת מצווה? על פי המדרש בחנוכה, מלבד נס המלחמה ונס פח השמן שנעשה בימי החשמונאים, נגמרה גם מלאכת המשכן וימים אלו היו ימי חנוכת המזבח.

חז"ל תקנו יום טוב במגילת תענית לזכר חנוכת המזבח. ולמרות שמגילת תענית בטלה וכיום הימים הטובים המצויינים בה לא נוהגים, מאחר וחנוכה לא בטל, ואנו נוהגים בו עד היום, כתבו הראשונים שיש קצת מצווה להרבות בסעודה בחנוכה (זכר ליום טוב על חנוכת המזבח)⁴.

סעודות אלו אינן סעודות מצוה, מאחר ועיקר התקנה של חנוכה הייתה מחמת ניצחון המכבים על היונים וביטול גזרותיהם. והרי גזרות היונים היו על הרוח, על המצוות והתרבות היהודית ולא על הגוף, לכן תקנת חנוכה היא 'להודות ולהלל' ולא 'משתה' ושמחה⁵.

למעשה, אם אומרים בסעודה בחנוכה שירות ותשבחות לה' יתברך על הניסים, הסעודה נחשבת לסעודת מצווה⁶.

כל הלילות ונמצא שאין מברך אלא על נר אחד כל ימי חנוכה עכ"ל ואף על פי שלדברי ה"ר יונה לא שייכא קושיא זו מכל מקום קצת דוחק לומר

¹ ועיין בדרשות בית ישי (לגר"ש פישר שליט"א, סימן כח) שביאר את הקשר בין סעודות חנוכה לסעודת יוסף.

שבאותו זמן הייתה חנוכת המזבח גורם שיהיה מצוה בריבוי סעודות?

בדרכי משה (סי' תרע אות א) כתב רמ"א: "וכתב מהר"א מפראג וז"ל, אבל במרדכי הארוך (פסחים סי' תרה חדושי אנשי שם אות א) כתב ובמגילת תענית (פרק ט) אמרו שקבעו יום טוב משום חנוכת המזבח וכן כתב אור זרוע (הל' חנוכה סי' שכא) וכן משמע במדרש פסיקתא רבתי (פ' בהעלותך) והכא אומר שקבעוהו משום הנס? וי"ל דמשום זה קבעו משתה ושמחה אבל להלל ולהודות קבעו משום נס. וכן משמע מפירוש רש"י (שבת כא ב ד"ה ה"ג ועשאו) עכ"ל. ואפשר שלזה נהגו במשתה ושמחה."

הפירוש לדבריו הוא שבחנוכה יששתי עניינים, הראשון חנוכת המזבח שלזכרו קבעו חז"ל יום טוב במגילת תענית, ובו יש לאכול ולשמוח כבכל ימים טובים של מגילת תענית. עניין נוסף שיש באותם ימים הוא הנס בימי החשמונאים, שכשקבעוהו ליום טוב לא קבעוהו למשתה אלא להלל והודאה, ואין עניין לאכול בו מאחר והגזירה הייתה בעיקר על הנפשות ולא על הגוף (וכפי שיתבאר להלן), לכן למרות שבטלה מגילת תענית, מאחר וחנוכה לא בטל (העניין השני) ונוהגים בו מנהגי יום טוב, ראוי להזכיר גם את העניין הראשון ולהרבות קצת בסעודות לזכר חנוכת המזבח.

5. כתב הטור (סי' תרע): "והיה אומר הר"מ מרוטנבורק ז"ל שרובי הסעודה שמרבים בהם הן סעודת הרשות שלא קבעו אלא להלל ולהודות ולא משתה ושמחה."

וכתבו האחרונים שההסבר לזה הוא שמאחר והגזירה הייתה על הרוח ולא על הגוף תקנו רק להודות ולהלל ולא לאכול ולשתות. כפי שכתב הב"ח (סי' תרע): "דבפורים עיקר הגזירה היתה לפי שנהנו מסעודתו של אותו הרשע (מגילה יב א) ועל כן נגזר עליהם להרוג ולאבד את הגופים שנהנו מאכילה ושתייה של איסור ושמחה ומשתה של איסור וכשעשו תשובה עינו נפשותם וכמו

תנחומא: מה עמקו מחשבותיך עלינו, אמר ר' חנינה בכ"ה ימים בכסלו נגמרה מלאכת המשכן ונעשה מקופל עד אחד בניסן וכל זמן שהיה מקופל היו מלמלמים על משה למה לא הוקם המשכן מיד שמא שום דופי אירע בו והקב"ה חישב לערב שמחת המשכן בחודש שנוולד בו יצחק בא אחד בניסן והוקם ולא לימלם עוד אדם אחר משה, ומעתה הפסיד כסליו שנגמרה בו המלאכה, אמר הקדוש ברוך הוא עלי לשלם לו ושילם לו חנוכת בית חשמונ"י וסימן הוא בידינו חנוכה חנו בכ"ה בכסלו."

ולא רק בימי בניין המשכן נגמרה המלאכה בכ"ה כסלו, אלא גם בימי חשמונאי, כפי שכתב מרהש"א במסכת שבת (חידושי אגדות כא ב ד"ה מאי): "ונראה לפרש דנקרא חנוכה ע"ש חנוכת המזבח כדאמרין בפרק ר' ישמעאל (ע"ז נב ב) דבית חשמונאי גנזו אבני מזבח ששקצו אנשי עו"ג לע"ז והוצרכו לבנות מזבח חדש ולכך נקרא חנוכה ולא קאמר הכא מאי חנוכה אלא מאיזה נס קבעו אותו להדליק בו נרות גם לפי מדרש ב"ר שמלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בכסליו ולא חנכוהו עד ר"ח ניסן ושב ונולדו האבות והקב"ה שילם לו בימי מתתיהו כו' היינו נמי שהיה כמ"ש ששילם לו להיות ביום חינוך המזבח ע"י מתתיהו ששקצו אנשי עו"ג מזבח הישן."

ועוד זאת, במור וקציעה (סי' תרע) כתב טעם נוסף לקריאת שם חנוכה: "שנקרא גם על שם חינוך ההיכל שהיה בזמן הזה בימי חגי הנביא ככתוב בנבואתו (חגי פ"ב פס' יח) שבעשרים וארבעה לתשיעי שהוא כסלו הוסד ולמחרתו חנכוהו בהקרבה ובהדלקה מבערב, שאין מחנכין המנורה אלא בין הערביים כמו ששינו במנחות. ועל שם חנוכת הבית נקראים ימי נס הנרות שאירע באותו פרק חנוכה. ויש מכאן סעד גדול למה שנהגו לעשות סעודות ולהרבות קצת בשמחה."

ואכן פסק רמ"א (סי' תרע סעי' ב) להלכה: "ויש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות משום שבאותן הימים היה חנוכת המזבח". ויש להבין מה השייכות של חנוכת המזבח לסעודה בחנוכה? מדוע זה

להללו ולשבחו יתברך גם כן על ידי משתה ושמחה".

והט"ז ביאר באופן קצת שונה, "ונראה הטעם דלא קבעו כאן לשמחה כמו בפורים דפורים היה הנס מפורסם להצלת נפשות וע"ז יש שמחה בעוה"ז משא"כ בחנוכה דאע"ג דהיתה ישועה ממנו יתברך במלחמה מ"מ לא היה מפורסם ע"ז הנס רק בנרות היה הנס מפורסם, ע"כ קבעו להלל ולהודות כי אין מזה שמחה בעה"ז והצלת נפשות היה טפל בזה ע"כ עשו עיקר מן הנס המפורסם שהוא מורה על הודיה כי כן ראו רצונו יתברך בזה".

וכך פסק להלכה השו"ע (סי' תרע סע' ב) "ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה".

6. רמ"א הגיה על דברי השו"ע הנ"ל "ונוהגין לומר זמירות ושבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז היו סעודת מצוה". וביאר המשנה ברורה (ס"ק ט): "ר"ל בצרף זה וכ"פ הרש"ל והב"ח כהיש אומרים וכתב הרש"ל שכל שעושה כדי ליתן שבח למקום או לפרסם הנס או המצוה הכל סעודת מצוה".

אמנם הפרי מגדים (א"א ס"ק ד) תמה על זה, שאם כן בכל השנה כולה ולא רק בימי החנוכה, אם יאמרו פיוטים ושירים לכבוד ה' הסעודה תחשב סעודת מצווה, והרי לא מצינו דבר כזה?

הרה"ג אליהו שלזינגר שליט"א מביא בספרו מצות נר איש וביתו (סי' א ס"ק ט) תירוץ לזה בשם חידושי הרי"מ "דבמקום אחר אף אם אומרים שירות ותשבחות לא היו סעודת מצוה, רק בחנוכה שקבעום להודות בהלל ובהודאה היו סעודת מצוה על ידי שירות ותשבחות". כלומר שבחנוכה סיבת הסעודה היא המצוה ובהצטרף השירים והשתבחות הסעודה נשבת סעודת מצוה, מה שאין כן בשאר ימים בהם הסעודה היא כדי להשביע את הרעב, ואז גם כשאומרים שירות אין בזה סעודת מצוה.

שאמרה אסתר לך כנוס את כל היהודים ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים וגו' (אסתר פ"ד פס' טז) ולפיכך קבעום למשתה ויום טוב לזכור עיקר הנס אבל בחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה כדתייא בברייתא (אוצר מדרשים [אייזנשטיין] עמ' 193 ד"ה דור) שגזר עליהן אותו הרשע לבטל התמיד ועוד אמר להם מצוה אחת יש בידם אם אתם מבטלין אותה מידם כבר הם אבודין ואיזה זה הדלקת מנורה שכתוב בה (שמות פכ"ז פס' ט) להעלות נר תמיד כל זמן שמדליקין אותן תמיד הם עומדין כו' עמדו וטימאו כל השמנים וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה הושיעם ה' על ידי כהנים עובדי העבודה בבית ה' ע"כ נעשה הנס גם כן בנרות תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה ולפיכך לא קבעום אלא להלל ולהודות שהיא העבודה שבלב".

גם הלבוש (או"ח סי' תרע סע' ב) כתב דברים דומים, "ומפני שלא נמסרו ישראל באותו זמן ביד מושל אחד שהיה מושל עליהם להריגה כמו שהיה בימי המן, אלא שבאו האויבים עליהם למלחמה ולא בקשו מהם אלא ההכנעה, ולהיות ידם תקיפה על ישראל ולהעבירם על דתם, כידוע ממעשה אנטיוכס שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד רק צרות ושמדות כדי להמיר דתם, כדרך המלכים המנצחים זה את זה וכובשין אחד מדינות חבריהם ומכריחין לאמונתן, ואם היו ישראל מכניעים להם להיות כבושים תחת ידם ולהעלות להם מס וחוזרים לאמונתם חלילה, לא היו מבקשים יותר, אלא שנתן השם יתברך וגברה יד ישראל ונצחום, לכך לא קבעום אלא להלל ולהודות, ולא למשתה ושמחה, כלומר כיון שהם רצו למנוע אותנו מזה לכפור בדת ח"ו, ובעזרתו יתברך לא הפיקו זממם וגברה ידינו, לכך קבעו אותם לחזור ולשבח ולהודות לו על שהיה לנו לאלהים ולא עזבנו מעבודתו, אבל בימי המן שהיתה הגזירה להרוג ולהשמיד את הגופות שהוא ביטול משתה ושמחה, ולא את הנפשות שאפילו המירו דתם ח"ו לא היה מקבל אותם, לכך כשנצלו ממנו קבעו

הראב"י (סוף הל' חנוכה) כתב: "ואם טעה ולא אמר על הנסים בתפלה אין מחזירין אותו, אבל בברכת המזון מחזירין אותו". הב"ח (שם ד"ה ולענין) כתב שיש שרצו להוכיח מכאן דדעת הראב"י ג"כ דנצטוו על סעודה דאל"כ מדוע מחזירים אותו והרי הוי סעודת רשות.

ואכן מהרש"ל (שם ובשו"ת סו"ס פ"ה) והב"ח (שם) פסקו בזה כדעת רוב הראשונים שיש חיוב סעודה בחנוכה והסעודה היא סעודת מצוה.

ונבדך דרשה לבאר את ענין הסעודה בחנוכה, כתב הגר"ש פ"ש שליט"א (בית ישי דרשות ס" כח) שחלק מעניינו של חנוכה הוא האחדות בעם ישראל, וגדולה לגימה שמקרבת. וע"ש שהאר"י לבאר דבר זה בדרוש.

וע"ע בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' רפג).

7. במסכת שבת (כא ב) למדנו: "מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה"

ופירש רש"י (ד"ה ה"ג ועשאו) שעשאו ימים טובים בהלל והודאה היינו "לא שאסורין במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה".

כלומר לשיטת רש"י ביסוד התקנה של חנוכה היה לומר על הנסים ואמירה זו היא חלק מההודאה על הנס בחנוכה.

הרמב"ם חולק. כשהגדיר הרמב"ם את תקנת חנוכה כתב (מגילה וחנוכה פ"ג הל' ג) "מפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס, וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין

הסבר נוסף לדבר רמ"א הוא שיש שיטה בראשונים שהסעודות בחנוכה הם סעודות מצווה (ולא כדעת השו"ע) ורמ"א התלבט כמי להכריע, ולכן כתב שאם שרים תשבחות לה' הסעודה נחשב לסעודת מצווה.

שכן רמ"א עצמו כתב בדרכי משה הארוך (סי' תרע) שיש סמך למי שכתב שהוי סעודת מצווה מדברי רש"י אך לא ביאר כוונתו, אמנם בחידושי אנשי שם ביאר דממה שרש"י כתב בסוגיא דשבת: "ה"ג ועשאו ימים טובים בהלל והודאה - לא שאסורין במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה". וממש"כ רש"י למעט דווקא איסור מלאכה נראה דס"ל שבמשתה וסעודה הם זהים ליו"ט.

כדברים האלה מצאנו מפורש בכל בו (ריש סי' מד) שכתב: "ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו עושין אלה הימים בכל שנה ושנה ימי משתה ושמחה והלל".

הרמב"ם (פ"ג מהלכות חנוכה הל' ג) כתב: "מפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס".

וביאר היש"ש (בב"ק פ"ז סי' לז) דמש"כ הרמב"ם 'שמחה' כוונתו לסעודה וכן ביארו בדברי הרמב"ם בנימוקי מהרא"י ובבנין שלמה.

וכן נמצא במנהגי מהר"ש מאוסטרייך (סי' תקמ) "ומה"ר שלום אמר שבחנוכה יש לנהוג שמחה ומשתה, וכן הוכיח קצת מן המיימוני".

וכדברים האלה בפירוש דברי הרמב"ם כתב גם בשו"ת דברי יציב (או"ח ב סי' רפ"ג ד"ה וז"ל הרמב"ם וד"ה ובלשון) וביאר שברמב"ם שם (ה"א וה"ב) מבואר שנעשו שני ניסים הא' ישועה בגשמיות מצריהם והשני נס פח השמן וע"פ זה ביאר שמש"כ הרמב"ם הלל ושמחה היינו כנגד הישועה הגשמית ומש"כ להדליק נרות היינו כנגד נס פח השמן.

ומתבאר מן הגמרא שאין חיוב לומר בברכת המזון, אלא אם רוצה לומר, אומר בברכת ארץ. אלא שלמעשה כתב האור זרוע (סי' שכז) שהאידינא נהגו בה חובה, ולכן חייבים להזכיר על הניסים בברכת המזון.

בהספד ותענית כימי הפורים, והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה". ולא הזכיר כלל בתקנה שיש לומר על הניסים.

ובקונטרס וזה לשונו (חנוכה עמ' קל) הביא מקונטרס חנוכה ומגילה שכתב על פי זה שלדעת הרמב"ם

יסוד אמירת על הניסים הוא מדין הזכרת המאורע, כמו יעלה ויבוא בראש חודש ובמועדים שמזכירים מעין המאורע בתפילה ובברכת המזון. ולכן הרמב"ם לא הזכיר דין על הניסים בהלות חנוכה כלל, אלא בהלכות תפילה.

בין כך ובין כך מפורש עולה שיש חיוב לומר על הניסים בתפילה.

ובברכת המזון דנה הגמרא במסכת שבת (כד א) שם למדנו: "איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן? אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה. רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא סבר לאדכורי בבונה ירושלים אמר להו

רב ששת כתפלה מה תפלה בהודאה אף ברכת המזון בהודאה".

ופירש רש"י: "בתפלה פשיטא לן, שהרי להלל ולהודאה נקבעו, כדאמרינן לעיל".

ובארחות חיים (הלכות חנוכה אות כב) כתב: "מזכירין בהודאה על הניסים ויש בו קכ"ד תיבות כמנין יוחנן שתקנו וכן יש קכ"ד תיבות מתפלה למשה עד ויהי נועם שאמרו משה על מלאכת משכן שרצה להקימו בכסלו אמר לו הק"ב שמחה אחרת של כהנים תהיה בכסלו".

8. שו"ע ורמ"א (סי' תרפב סע' א): "כל שמונת ימי חנוכה אומר על הניסים בבה"מ בברכת הארץ, ובתפלה בברכת מודים. ואם לא אמר, אין מחזירין אותו. ומיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם, אפילו נזכר בין אתה להשם, חוזר. הגה. י"א כששכח על הניסים בברכות המזון כשמגיע להרחמן יאמר: הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם

בזמן הזה בימי מתתיהו כו".

9. דיני חנוכה הובאו בברייתא במסכת שבת (כא ב) ובגמרא שם. במשנה אין מסכת שעוסקת בדיני חנוכה. שלא כמו דיני פורים, שאע"פ שגם הוא רק מדרבנן יש לו מסכת מיוחדת - מגילה.

ד. על הניסים

"כל שמונת ימי חנוכה אומר על הניסים בברכת המזון בברכת הארץ ובתפלה בברכת מודים" (לשון השו"ע, סימן תרפב סע' א)?

שכח ולא אמר על הניסים בתפילה: אם נזכר לפני שסיים את ברכת מודים, אפילו אמר ברוך אתה ועדיין לא הזכיר שם שמיים, חוזר ואומר על הניסים ומסיים את הברכה. נזכר אחרי שאמר שם שמיים בחתימת הברכה - לא חוזר.

שכח ולא אמר על הניסים בברכת המזון: כל שלא סיים את הברכה (כדלעיל) חוזר. סיים את הברכה, לדעת רמ"א אומר בסוף ברכת המזון כשמגיע להרחמן - "הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה" וממשיך את נוסח על הניסים מהמילים "בימי מתתיהו" עד הסוף⁸.

כתב "גם בהקדמתו לס' רב פעלים כתב "שמעתי מאדוני אבי הגאון נ"י שהשבע מס' קטנות המה חוץ מאשר נמצא לנו והן מס' תפלין ומס' חנוכה ומס' מזוזה ולא ביאר לי מי הביאם"... והנה מסכת תפלין ומסכת מזוזה שניהם נדפסו ע"י ר' רפאל קירכהיים בין שבע מסכתות קטנות אבל מסכת חנוכה לא נדפסה".

ולצערנו כנראה אבדה מסכת זו ממנו. ואין לתמוה על זה - שכן דבר ידוע ומפורסם שיש מקורות שאבדו במהלך הדורות וגלו בדורות האחרונים.

[ואע"פ שלמפורסמות אין צריך ראייה, מעניין לראות מה שהעיד רב האי גאון בתשובות הגאונים (שו"ת שערי תשובה סי' רמג), "ובא אלינו איש חכם וחסיד זקן ודורש בישיבה... וסדר משנה תוספת על סדרי שלנו ראינו בידו שהיה מביא ולא זכינו להעתיק שסבתו גדולה ונחפז ללכת".]

11. מסכת סוכה מתחילה בדיני סוכה: גובה, מספר דפנות, סכך וכו'. מדוע המשנה לא מתחילה בחיוב ישיבה בסוכה?

התשובה היא שאין דרכה של המשנה להשמיע דינים ידועים ומפורסמים. הדוגמא המפורסמת ביותר לעיקרון זה היא בתחילת מסכת ברכות (ב א). המשנה פותחת בזמן קריאת שמע של ערבית, וקשה, למה לא

התחילה הגמרא מהחיוב לקרוא קריאת שמע? אלא עונה הגמרא: "תנא אקרא קאי", כלומר, מאחר והחיוב לקרוא קריאת שמע ידוע ומפורסם כי הוא מפורש בפסוק, אין למשנה צורך להשמיע אותו.

כלשון הרמב"ם בפירוש המשנה (מנחות פרק ד משנה א): "אבל דיני הציצית והתפלין והמזוזות וסדר עשייתן והברכות הראויות להן וכן הדינים השייכים לכך והשאלות שנתעוררו בהן אין ממטרת חברנו לדבר בכך לפי שאנחנו מפרשים והרי המשנה לא קבעה למצות אלו דברים מיוחדים הכוללים את

דבר מעניין ומפליא הוא שחג חנוכה מוזר במשניות שמונה פעמים (באחת הפעמים רק ברמז), **כמספר ימי החג:**

א. במסכת ביכורים (פ"א מ"י): "מעצרת ועד החג מביא וקורא מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא".
ב. במסכת ראש השנה (פ"א מ"ג): "על ששה חדשים השלוחין יוצאין... על כסלו מפני חנוכה".

ג. במסכת תענית (פ"ב מ"י): "אין גוזרין תענית על הצבור בראש חודש בחנוכה ובפורים".

ד. במסכת מגילה (פ"ג מ"ד): "לכל מפסיקין בראשי חדשים בחנוכה ובפורים בתעניות ובמעמדות וביום הכפורים".

ה. במסכת מגילה (פ"ג מ"ו): "בחנוכה בנשיאים"

ו. במסכת מועד קטן (פ"ג מ"ט): "בראשי חדשים בחנוכה ובפורים מענות ומטפחות בזה ובזה אבל לא מקוננות".

ז. במסכת בבא קמא (פ"ו מ"ו): "גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברשות הרבים ונכנס פשתנו לתוך החנות ודלקו בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב הניח חנוני נרו מבחוץ החנוני חייב רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור".

ח. במסכת מדות (פ"א מ"ו): "מזרחית צפונית בה גנזו בני

חשמונאי את אבני המזבח ששקצום מלכי יון".

ועולה התמיהה, מדוע לא סדר רבי יהודה הנשיא מסכת מיוחדת לדיני חנוכה? בפרט שמצווה זו "מצוה חביבה היא עד מאד" כלשון הרמב"ם (מגילה וחנוכה פ"ד הל' יב).

10. בקובץ ישורון (ח"ד אלול תשנח עמ' רלח) הובאה הקדמתו של רבי אברהם בן הגר"א לאגדת בראשית. וכתב שם: "שמעתי ממר אבא הגאון זצללה"ה שממנין שבע מסכתות קטנות, היה עוד מסכת תפלין ומסכת מזוזה ומסכת חנוכה, ולא ביאר לי בפירוש מי הביאם". ובהערת העורך שם

ה. מדוע אין מסכת חנוכה? דיני הדלקת נר חנוכה נלמדים בברייתא בפרק שני של מסכת שבת. ושאלו האחרונים, מדוע לא ייחד רבי יהודה הנשיא מסכת לדיני חנוכה? מדוע מצוות חנוכה "החביבה עד מאד" (כלשון הרמב"ם) מוזכרת במשניות רק בדרך אגב? התשובה הראשונה היא מרבי אברהם בן הגאון מוילנא. הוא מעיד ששמע מאביו, הגר"א, שבמסכתות הקטנות הייתה מסכת חנוכה. לצערנו, ככל הנראה מסכת זו אבדה¹⁰.

תענית דלא למספר וכו' וכבר במגילת תענית קתני דיני חנוכה, והם הברייתות שהביאו בש"ס ומשום הכי לא הוצרך רבינו הקדוש לשנות דיני חנוכה."

13. שלשה תירוצים נוספים נאמרו בשאלה זו. הראשון קשה, השני רעיוני והשלישי נסיבתי, ונבאר.

בספר חוט המשולש (דף נ ע"א) כתב בשם החת"ס,

שהטעם שלא נקבעה מסכת מיוחדת לזכר נס חנוכה הוא, שרבי יהודה הנשיא היה מזרע בית דוד ומאחר ונס חנוכה נעשה על ידי בית חשמונאי שתפסו את המלוכה שלא כדון, ולא השיבוה לזרע בית דוד, חרה לרבינו הקדוש ובכתבו המשנה על פי רוח הקודש נשמט הנס מחיבורו.

ובשו"ת מהרי"א"ץ (לרבי יהושע אהרן צבי ויינברגר, או"ח סי' עח) כתב: "והנה מה שכתבת בשם הספר חוט המשולש שהביא בשם מרן רבינו הקדוש מאור הגולה בעל חת"ס ז"ל שאמר, הא דלא נזכר במשנה נס חנוכה היינו טעמא משום דרבינו בעל מסדר המשנה הוא מזרע דוד המלך ע"ה, ונס חנוכה נעשה ע"י החשמונאים והמה תפסו המלוכה ולא היו מזרע דוד. ועל זה כתבת שיש בעניין זה ח"ו חלול ה' לאמור על רבינו הקדוש שבעבור כבודו וכבוד בית אבותיו יסתיר לפרסם הנס. אולם זה ודאי לא היה כוונת מרן חת"ס. דרבינו הקדוש לא הזכיר נס חנוכה במשנה משום כבודו או כבוד בית אבותיו, אלא אדרבא דכוונת מרן ז"ל דגם זה עשה רבינו הקדוש לשם שמיים כמו דכל מעשיו היו לשם שמיים. כלומר מאחד דחשמונאים דעל ידיהם נעשה הנס והמה על ידי זה עשו שתפסו

כל משפטיהם כדי שנפרשם, וטעם הדבר לדעתי פרסומן בזמן חבור המשנה, ושהם היו דברים מפורסמים רגילים אצל ההמונים והיחידים לא נעלם עניינם מאף אחד, ולפיכך לא היה מקום לדעתו לדבר בהם, כשם שלא קבע סדר התפלה כלומר נוסחה וסדר מנוי שליח צבור מחמת פרסומו של דבר, לפי שלא חבר סדור אלא חבר ספר דינים."

והוסיף מהר"ץ חיות (הגהות הש"ס ריש סוכה): "והיינו שהמשנה תניח שעניני התורה והקבלה הנהוגים בכל עת ידועים לכל, לכן לא תחזור עליהם. רק תעסוק להודיע ולהורות לחכמים אותן מקרים הנעלמים מעיני ההמון."

מינא לדידן, כתב החת"ס סופר בחידושו (גיטין עח א ד"ה כנסו): "ואל תתמה שהרי בשום מקום במשנה לא נזכר שניח אדם תפילין ושבגד של ד' כנפות חייב בציצית אלא תפלה של ראש אינו מעכב של יד ותכלת אינו מעכב לבן ולא תנן חייב אדם להדליק נר חנוכה אלא גץ שיוצא ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור, ונר חנוכה גופא הכי הוזכר במשנה אלא רגילים היו בכך."

12. כתב הגאון חיד"א בספרו דברים אחדים (דרוש לב ד"ה ואני): "ואני שמעתי נזרקה מפי חבורה חקור דבר, אמאי רבינו הקדוש לא שנה במשנה דיני חנוכה כי אם כלאחר ידו במגילה, בחנוכה בנשיאים, וכיוצא, ובקמא אם היה נר חנוכה פטור והיה לו לשנות לפחות פרק אחד מדיני חנוכה, ובו בפרק נענה הרב החסיד כמהר"ר יוסף ן' סמון זלה"ה ואמר דמגילת תענית נשנית קודם המשנה וכדתנן במתני' פ"ב דתענית כל הכתוב במגילת

ה. מדוע אין מסכת חנוכה? (המשך)
תירוץ אחר כתב החת"ס סופר - כל מצוה שהיו רגילים בה לא נכתבה במשנה לדוגמא: לא כתוב במשנה שצריך לקרוא קריאת שמע בערב, אלא כתוב רק מתי צריך לקוראה. מאחר ומצוות חנוכה חביבה, העם היה רגיל בה וידע את דיניה ולכן רבי יהודה הנשיא לא הוצרך לכתוב את דיניה במשנה¹¹.
בדרך דומה לנ"ל ביאר החיד"א, שמאחר שדיני חנוכה מבוארים במגילת תענית, ובזמן שסדר רבי יהודה הנשיא את המשנה לא בטלה מגילת תענית, לא היה צורך לסדר לה מסכת מיוחדת¹².

והגיהו חשכינו עכ"ל. והחתם סופר ז"ל חוזר על הרעיון והמצע הזה בכמה וכמה מקומות מדרשותיו.

הרי לנו שלמרות שלעניי החתם סופר עמדו באותה שעה גם דברי הרמב"ן עה"פ לא יסור שבט מיהודה, והזכירו בקשר לקטע שכותב שם כי היו חסידי עליון ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצוה מישראל, בכל זאת אודות מה שתפסו רסן המלוכה בידם, דעתו היא שגם החשמונאים היו ערים לכך, והבינו גם הבינו שע"כ אין ישועה זו לנצח כל זמן שאין מלכות בית דוד מושלת. וברור איפוא שעשו אפ"ה זאת לא במעל וזדון ח"ו, אלא תפסו הרע במיעוטו מפני שלא היתה קיימת מציאות כזאת להציב ניר לבית דוד באותה תקופה קריטית, ומשום כך לשם גדירת פירצות העלולות לצאת כתוצאה מזה בקרב בית ישראל בעת ההיא ולימים באים שקדו מאידך לחיזוק מעוזה של תורה ולעשיית סייגים וגדרים סביבה ותוספת קדושה וטהרה" [עכ"ל הציץ אליעזר].

התירוץ הבא הוא תירוץ רעיוני שיש בו הסבר למהותו של חג חנוכה. בשפת אמת (חנוכה תרמד ד"ה איתא) ביאר שחנוכה הוא חג תורה שבעל פה: "הוא בחינת תורה שבעל פה, שהארת נס הזה הוא בפיהן של ישראל. דאיתא, אסתר סוף כל הניסים, והאיכא חנוכה? ניתן לכתוב קאמינא. לכן נס חנוכה אינו בכתב, וגם במשנה אינו מיוסד מצות חנוכה, וגם בגמרא אמרו מאי חנוכה? דת"ר... וגם אמרו חנוכה לא תניא וכו'. הכל לרמז שחנוכה לא ניתן לכתוב, והוא כמ"ש אכתוב לך רובי תורת, כמו זר נחשב, ובימי היונים נתפרש התורה יונית ומזה נעשה כמה קלקולים עד שעשה לנו הקדוש ברוך נסים בימים הללו. ולכן ראו חכמים שלא לפרש זה הנס רק שמו אותו בפיהן של ישראל בחינת תורה שבעל פה".

תירוץ אחרון לשאלה מדוע לא נזכר נס חנוכה במשנה כתבו הג"ר ראובן מרגליות והציץ אליעזר. בספר יסוד המשנה ועריכתה (עמ' כא- כב) כתב הג"ר ראובן מרגליות: "ובכן, כאשר תלמי המלך בזמנו צוה להעתיק לו התורה שבכתב לידע מה כתיב בה (מגילה ט) כן התעניינה הנציבות לידע תוכן התורה שבעל פה, ראה בבלי בבא קמא (לה א)

המלכות מזרע דוד, ולהכי לא הזכירם במשנה ולא מחמת כבודו וכבוד בית אבותיו".

כלומר הסיבה שרבי לא קבע מסת מיוחדת לחנוכה היא כי הנס שנעשה לחשמונאים גרם להם לחטא וקלקול, שלא החזירו המלכות לבית דוד, ולכן לא רצה רבי לקבוע מסכת מיוחדת לזר נס זה.

אמנם מאידך יש לציין שלא ברור כלל שתפיסת המלוכה על ידי החשמונאים הייתה עוון. אדרבא ייתכן שהיה בזה כורח ועשו טוב בפעולה זו. עיין בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' כו) שדן בשאלה זו באריכות ובסוף דבריו הוא מביא מהחת"ם סופר שנהגו כדן (ממילא קשה מה שכתב בחוט המשולש בשמו וק"ל).

וז"ל הציץ אליעזר: "אודות תפיסת החשמונאים רסן המלוכה בידם, נוסף על המתבאר לעיל מינה, התבוננתי בכמה מקומות בדברי החתם סופר. והבנתי שפירש שלמרות שהיו ערים על כך מכל מקום היתה זאת להם כורח השעה, כי כפי הנראה לא מצאו שיוכל עשות זאת ממשפחת בית דוד, וחזו ברוח קדשם כי טוח רחוק עד שיגיעו לידי כך, ושקדו על כן לגדור גדרים לבית ישראל שלא יאונה להם רע, כתוצאה מזה. יעוין בדרשות חתם סופר בדרוש חנוכה תקצ"ו (עמוד 138) ד"ה ולעמך וכו' תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה, שכותב בזה"ל: "נ"ל שהוא היפוך ממ"ש [הילקוט נצבים] בפסוק וישליכם אל ארץ אחרת כהיום הזה, שהשלכה אינה לעולם אלא כיום הזה שמאפיל והדר מאיר, והכא בהיפוך הישועה כיום הזה שמאיר והדר מאפיל כי הבינו שאין ישועה זו לנצח כל זמן שאין מלכות בית דוד מושלת, ע"כ נתעוררו החשמונאים והחזיקו מעוז התורה ועשו גדרים וסייגים הרבה וגזרו גזירות בתורה ואלמלא הם ח"ו תפוג תורה בגלות האחרון הזה ורמז לזה רמב"ן בפסוק לא יסור שבט מיהודה, והיינו וטיהרו את מקדשך פי' את ישראל טיהרו מכל סיג ופסולת שהי' להם לפי שעה אחר גלות יון. ועוד הדליקו נרות בחצרות קדשך פי' הסייגים והגדרים שבנו סביבות גוף התורה הנקרא דביר קדשיך, אותו מקום הגדר קרא חצרות קדשיך החצר שסביב הדביר שם הדליקו נרות ע"ד משל האירו עינינו

14. כתב הר"ן (שבת י א): "שגזרו יונים על כל הבתולות הנישאות שיבעלו להגמון תחילה ועל ידי אשה נעשה נס דאמרין במדרש דבתו של יוחנן האכילה לראש האויבים גבינה לשכרותו וחתכה את ראשו וברחו כולם ועל זה נהגו לאכול גבינה בחנוכה".

גם הכלבו (סימן מד) כתב: "ויש מפרשים שעל ידי אשה אירע להם הנס הגדול ההוא ושמה יהודית כמו שמפורש באגדה בת היתה ליוחנן כהן גדול והיתה יפת תואר מאד ואמר המלך יון שתשכב עמו והאכילתו תבשיל של גבינה כדי שיצמא וישתה לרוב וישתכר וישכב וירדם והיה לה כן וישכב וירדם ותקח חרבו וחתכה ראשו ותביאהו לירושלים וכראות החיל כי מת גיבורם וינוסו, ועל כן נהגו לעשות תבשיל של גבינה בחנוכה".

באוצר המדרשים (איזנשטיין ח"א עמ' 192, הביאו מ"ר הרה"ג מרדכי רבינוביץ שליט"א בפירושו על ערוך השלחן - צפה הצפית' הל' חנוכה. עמ' 238) מובא מדרש לחנוכה ושם

מסופר הסיפור בהרחבה: "בימי מלכות יון הרשעה... גזרו שכל מי שנושא אשה תבעל להגמון תחלה ואחר כך תחזור לבעלה. ונהגו בדבר הזה שלש שנים ושמונה חודשים עד שנשאת בתו של יוחנן כהן גדול. כיון שרצו להוליכה אצל אותו ההגמון, פרעה ראשה וקרעה בגדיה ועמדה

ששלחה מלכות הרשעה שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל, למדוני תורתכם. ובירושלמי שם (פ"ד ה"ג) מפורש שהיה זה בזמן נשיאות רבן גמליאל... דרישה כזאת היא אשר יכלה להמריץ את נשיא ישראל להתעודד ולערוך בספר גלוי לכל העמים תורת היהודים וקבלתם יסודי התורה שבעל פה.

להתודע ולהגלות שאין בה כל הטחת דברים נגד כל אומה ולשון ולא כל תעודה מדינית.

ואחרי אשר חשב רבי שספרו יבוקר מאנשי מדע העומדים מחוץ ליהדות, שיחרצו עליו משפטם לפני כס המלוכה המרכזית ברומא, נבין למה השמיט ממשנתו הרבה דברים חשובים עקרים בתורת ישראל. והוא נצר משרשי בית דוד לא הזכיר תקות ישראל ותוחלתו הגאולה העתידה על ידי משיח בן דוד כאשר הזכיר עניין תחיית המתים.

כן לא שנה עניין חנוכה והלכותיה במשנה, בעוד אשר להלכות פורים קבע מסכת מיוחדת, שזהו לאשר כל כאלו היו למורת רוח הרומיים שחשבום כענינים

פוליטיים חגיגת הנצחון הלאומי ותקות חפשיותו". כדברים האלה כתב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סי' כ): "ואולי היה אז גם פחד להרחיב הדיבור על הדלקת הנרות בגלל העובדא שהיה כתוצאה מזה כמסופר בירושלמי פ"ה דסוכה ה"א ואיכ"ר ד' אות כ"ג, יעו"ש".

ו. אכילת מאכלי גבינה, סופגניות ולביבות בחנוכה

מלבד החיובים ההלכתיים בחנוכה, נהגו ישראל בכמה מנהגים שעניינם להזכיר את הניסים שנעשו לאבותינו בימים ההם.

לדוגמא: מנהג אכילת גבינה וחלב, הונהג (לפי אחד ההסברים) כזכר לנס שנעשה על ידי יהודית שהאכילה את מפקד היונים גבינה וכתרה את ראשו¹⁴.

אמנם יש אומרים שמעשה יהודית קרה כמה שנים לפני נס חנוכה, אך מאחר והיה גם כן עם היונים עושים לו זכר בחנוכה¹⁵.

הסבר נוסף למנהג אכילת מאכלי חלב: חנוכה הוא חג התורה שבעל פה, ובדומה לשבועות בו אוכלים מאכלי חלב מאחר והתורה נמשלה לדבש וחלב, גם בחנוכה עושים כך¹⁶.

מנהג אחר הוא לאכול מאכלים מטוגנים בשמן, זכר לנס שנעשה בשמן. מכאן המנהג לאכול לביבות וסופגניות בחנוכה¹⁷. על הסופגניות מברכים בורא מיני מזונות וברכה מעין שלש.

מאמין לאותה יהודית ויאהב אותה ויאמר לה: 'רצונך שתינשאי לי? ואמרה לו: 'אדוני המלך, איני ראויה אפילו לאחד מעבדיך. ואמנם כיון שלבך נוטה לזה תעביר כרוז בכל המחנה שכל מי שיראה שתי נשים הולכות אצל המעיין אל יפגע בהן, לפי שצריכה אני לילך שם לרחוץ עצמי ולטבול.

מיד העבירו הכרוז ועשתה כך. ועשה המלך משתה גדול ושתו ונשכרו ואחר כך הלכו כל אחד ואחד לאהליו והמלך ישב בחיקה וישן. והלכה אותה יהודית ונטלה סייף שלו וחתכה ראשו ופשטה סדין עליו והלכה עם ראשו של מלך אצל שערי ירושלים, ואמרה: 'פתחו לי השערים שכבר עשה הקב"ה נס על ידי'. אמרו לה: 'לא דיין שזנית וקלקלת אלא שבאת בעלילה עמו?' מיד הראתה להם ראשו של מלך כיון שראוהו פתחו השערים ויצאו והרימו קול: שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד.

כיון ששמעו יונים כך, אמרו: למחרת באים עלינו. והלכו למלך ומצאוהו בלא ראש, ונפל עליהם אימה ופחד וברחו כולם. וירדפו ישראל אחריהם והרגו מהם כמה וכמה. כן יעשה הקב"ה נקמה בשונאינו מהרה ויחיש לנו ישועה ככתוב: ובא לציון גואל."

אמנם בסיפור בנוסח זה לא מוזכר הגבינה, אך מסורת חכמינו נאמנה עלינו. ואכן כתב רמ"א (סי' תרע סע' ב): "יש אומרים שיש לאכול גבינה בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב."

ואחריו כתבו כך הרבה אחרונים (מהם שדייקו לאכול חלב וגבינה מהם שדייקו לאכול רק גבינה, עיין לבוש סי' תרע ואליה רבה שם ס"ק יח).

[כהערה יש לציין שבספרים החיצונים יש ספר בשם 'ספר יהודית', שם מובא הסיפור בכמה גרסאות, על פי כתבי יד שונים של הספרים החיצונים. (עיין בקובץ סיני, קטן, שנת תשנ"ה. במאמרו של הרב חיים סיימונס).]

ערומה בפני העם. מיד נתמלא יהודה ואחיו חימה עליה, ואמרו: 'הוציאוהו לשריפה ואל יתגלה דבר זה למלכות מפני סכנת נפשות, שהעיזה פניה להיות ערומה בפני כל העם הזה'. אז אמרה לו: 'היאך אתבזה לפני אחי ורעי ולא אתבזה בעיני ערל וטמא שאתם רוצים למעול בי ולהוליך אותי לשכב אצלו? כיון ששמע יהודה וחביריו כך, נועצו יחד להרוג ההגמון. מיד הלבישו הנערה בלבוש מלכות, ועשו חופה של הדס מבית חשמונאי עד ביתו של אותו הגמון, ובאן כל בעלי נבל וכנור ובעלי זמר, והיו מזמרים ומרקדים עד שבאו לבית ההגמון. כיון ששמע ההגמון כך, אמר לשריו ועבדיו: 'ראו אותם שהם מגדולי ישראל מזרע אהרן הכהן כמה הם שמחים לעשות רצוני, ראויים הם לכבוד גדול'. וצווה להוציא חוץ שריו ועבדיו, ונכנס יהודה וחביריו עם אחותו אצל ההגמון וחתכו ראשו ובזזו כל אשר לו. והרגו שריו ועבדיו ודרסו היונים עד גמירא חוץ מעיקר המלכות.

וישראל שהיו בעיר היו ברתת וברעד בשביל אתם בחורי ישראל. יצאה בת קול ואמרה: נצחו טליא דאזלו למעבד קרבא באנטוכיא. וחזרו אותם בחורים וסגרו השערים ועשו תשובה ועסקו בתורה ובגמילות חסדים. כיון ששמע מלך יונים שהרגו ישראל הגמון שלו, קיבץ כל עמו ובא לפני ירושלים והביא אותה במצור ונפחדו מאד היהודים.

והייתה שם אשה אלמנה יהודית שמה. ולקחה שפחתה והלכה אצל שערי ירושלים, ואמרה: 'הניחו אותי לצאת שמא יעשה המקום נס על ידי'. ופתחו לה ויצאה, והלכה לפני המלך. ויאמר לה: 'מה תבקשי?' ואמרה: 'אדוני בת גדולים מישראל אנוכי ואחי נביאים ושמעתי שהיו מתנבאים שמחר תיפול ירושלים בידך'. כיון ששמע כך שמח שמחה גדולה.

והיה לו אחד מחכמיו שהיה רואה וחווה בכוכבים, והיה אומר: 'רואה אני שישראל חוזרים בתשובה ואי אתה יכול להם, חזור למקומך'. ונתמלא המלך חמה עליו וצווה לחטפו ואסרו ידיו ורגליו לתלות אותו על העץ אצל ירושלים. ויאמר המלך: 'מחר כשתפול ירושלים בידינו נהרוג אותו'. והיה המלך

תנה הודך על השמים (שבת פ"ב), והנה רצו לבטלנו מן התורה, והנה המגיד מראשית אחרית פעל ועשה מראש מקדם שבאו המלאכים לבית אברהם והאכילם בשר בחלב, והיה זה לטענה עליהם שאכלו הבשר בחלב בביתו של אברהם ואינם ראויים לתורה כמו שאמרו רז"ל במדרשיהם, והנה מתחלה כתיב ואל הבקר רץ אברהם וכו' וימהר לעשות אותו, ושוב נאמר ויקח חמאה וחלב וכן הבקר וכו' (בראשית י"ז), הנה צירף מאכלי חלב אל בן הבקר בכדי שיהיה לסגולה לבניו לקבלת התורה, ועל כן לזכר זה נוהגין לאכול מאכלי חלב בחג השבועות, והנה לזכר זה שבימים האלה הוא כעין נתינת התורה, הנה נעשה הנס ג"כ על ידי מאכלי חלב שהאכילה יהודית את האויב שרצה לבטל התורה מישראל, ועל ידי זה היה התחלת הנס ליהודים היתה אורה זו תורה, ומנהג אבותינו תורה היא".

17. [מתוך תשובה בעניין מנהגי חנוכה מאת הרה"ג נחום זאב רזנשטיין שליט"א, מבית מדרשו של הגאון הרב אשר וייס שליט"א].

המילה 'לביבות' מופיעה לראשונה במעשה אמנו ותמר שבספר שמואל (שמואל ב' י"ג ט-י) נאמר וַתִּקַּח אֶת הַבֶּצֶק וַתְּלוֹשׁ וַתִּלְבֵּב לְעֵינָיו וַתִּבְשֵׁל אֶת הַלְּבִיבוֹת, וַתִּקַּח אֶת הַמִּשְׁרֵת וַתְּצוּק לְפָנָיו. ופירשו המפרשים שם שדרך עשייתם של אותם לביבות מתבארת מתוך הפסוקים, שהרי בתרגום יהונתן שם תירגם וַתִּלְבֵּב - 'ותחלוט', כלומר שלקחה בצק ושפכה עליהם מים רותחים, וזה ליבוב הלבבות, לאחר מכן טיגנה אותם בשמן, וכמו שפירשו חז"ל בסנהדרין (כ"א א) שתמר עשתה לו 'מיני טיגון', וכמשמעות הפסוק וַתִּקַּח אֶת הַמִּשְׁרֵת וַתְּצוּק לְפָנָיו, שה'מִשְׁרֵת' הוא מחבת, שהרי בכל מקום שכתוב בתורה 'מחבת' (ויקרא ב' ה, ועוד) מתרגם האונקלוס 'מסריתא'. הלבבות הללו דומות לסופגניות של ימינו.

15. כתב הבן איש חי (שנה א' וישב הלכות חנוכה ס"ע כד): "אוכלין מאכלי חלב בחנוכה זכר לנס שנעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב שהיה ממלכי יון, והמעשה הובא בספר חמדת ימים, ונס זה נעשה קודם נס העקרי של חנוכה בכמה שנים, אך הואיל ואותו אויב היה ממלכי יון וגם הוא היה רוצה להעבירם על דת, לכך עושין לנס זה גם כן זכר בימי חנוכה, על דרך שאמרו לאכול זרעונים בפורים זכר לנס של דניאל ע"ה וחביריו ע"ה. ונ"ל בס"ד לרמז טעם בחלב לשלשה מצות שגזרו לבטלם שהם חודש שבת מילה, ומסרו ישראל עצמן עליהם, דאות ח' דחלב הוא אות ראשונה של חודש, ואות ב' דחלב הוא אות שנית של שבת, ואות ל' דחלב הוא אות שלישי של מילה".

וראה גם בכף החיים (סי' תרע"ס"ק ז).

[בהערה יש לציין את הדברים שכתב הרה"ג משה הררי שליט"א (מקראי קודש חנוכה עמ' טו) על מקור הדברים שהביא הבן איש חי מספר 'חמדת ימים' וכך כתב: "ופעמים רבות בעבר שמעתי את ביקורתו החריפה של הגר"מ אליהו זצ"ל על ספר זה, שהמקובל רבי יהודה פתייה זצ"ל שחי לפני דור אחד כאן בירושלים, גילה שמחבר ספר זה היה לא אחר מאשר נתן העזתי שר"י, מגדולי תלמידי שבתאי צבי שר"י. וכמש"כ באריכות בספר מנחת יהודה הנקרא גם בשם רוחות מספרות. והאריך מאד הגר"מ אליהו (שליט"א) בסיפורים רבים ובחריפות רבה נגד ספר זה, אשר הגר"ר יוסף חיים מבגדד מחבר ספר הבא"ח וכן הגר"ח פלאגי הביאוהו בספריהם ולא עמדו על מהותו. והנה רק בדור האחרון התגלתה זהותו האמיתי. ואמנם הגר"מ הלפרין זצ"ל, שגם הוא חי בערך לפני דור פה בירושתי, פקפק על הוכחותיו של הגר"י פתייה זצ"ל, וכן שמעתי מאחד מגדולי הדור שאין הוכחותיו של הגר"י פתייה מוכרחות. אך הוסיף שמ"מ יש לנקוט זהירות מסוימת כלפי ספר זה].

16. כתב הבן יששכר (מאמרי חודש כסלו - טבת מאמר ג' אות מב): "נ"ל על פי מה שכתבתי כמה פעמים, שהיוונים רצו לבטל את התורה מישראל ולהגביר חכמת החיצוניות, והנה כאשר התנוסס הש"י עמנו הראה לנו נפלאותיו במנורה ובשמן הרמוזים לחכמה ולתורה מן השמים, והנה הימים האלה הם כעין נתינת התורה, והנה בשעת נתינת התורה בסיני עמדו המלאכים הקדושים בשמים ואמרו

¹ וע"ע בספרי 'וסעדו לבכם' (הלכות בשר בחלב סימן יב)

מנהג אכילת מיני המאכל המופיעים בספר אבן בוחן לא הוזכר בספרים שונים של בני דורו. נראה שבמשך השנים הופסק מסיבות כשלהם מנהג אכילת שלל המאכלים הללו, ונשאר רק רק מנהג אכילת הלביבות, הם הסופגניות של היום.

בספר שריד ופליט שהוציא לאור הרב יעקב משה טולידאנו רבה של תל אביב בשנת תש"ה הובא קטע שמיוחס לפירוש התפילות של רבי מיימון אבי הרמב"ם שנכתב בערבית (ספר זה הוזכר בשו"ת התשב"ץ ח"א סי' ב), בדבריו מודגש כובד חשיבות השמירה על המנהגים, ובדרך אגב הוזכר מנהג אכילת הסופגין,

קטע זה נמצא בכתביו של רבי יהודה ב"ר מאיר טולידאנו, שהעתיק מכתב ידו של רבי דוד הסבעוני מהעיר סאלי, בשם ספר פירוש התפילות חיברו רבינו מיימון.

הרב יעקב משה טולדנו בספרו שריד ופליט טוען שהעתיק את הדברים מספר כף אחת של רבי יהודה ב"ר מאיר טולידאנו שבכתב היד, אנו עברנו על כתב היד הנמצא בספריה הלאומית ולא מצאנו בכתב יד זה העוסק בדיני ומנהגי הברכות שבתפילות החול את הדברים הללו. אך דברים דומים נמצאו בכתב יד אחר של רבי יהודה ב"ר מאיר טולידאנו (כת"י F21174 שבספריה הלאומית), שנכתב במאקנס שבמרוקו בשנת תק"מ, אנו העתקנו משם את הלשון המדויקת של רבי יהודה טולידאנו בשם רבי דוד בן אהרן סבעוני בשם רבינו מיימון.

וכך נאמר שם 'כתב רבינו מיימון בו יוסף בחיבורו על התפילות בלשון ערבי בפירושו על ענין חנוכה אין להקל בשום מנהג ואפילו מנהג קל, ויתחייב כל נכון לו לעשות שמחה ושמחה ומאכל פירסום לנס שעשה ה' ברוך הוא עמנו (ובהם) באותם הימים, ופשט המנהג לעשות סופגין בערבי אלספינו והם הצפחיות [בדבש] ובתרגום איסקריטין, [והיא] מנהג הקדמונים משום שהם קלויים בשמן זכר לברכתו. וכתב רבינו ניסים ז"ל במגילת סתרים כי כל מנהגי האומה באלו המנהגות כמו זה, והראש בראש השנה, החלב

הסופגין מוזכרים במשנה מסכת חלה (פ"א מ"ד) ובגמרא מסכת פסחים (לו א) בענין חיוב הפרשת חלה, ופירשו הראשונים שם (רש"י ורא"ש הל' חלה סי' ב) שהסופגנים הם רקיקים דקים שעשויים כספוג, ובמשנה במסכת כלים (פ"ה מ"ח) משמע שהסופגין נאפים בתנור ואינם מוטגנים בשמן. [אולי הוא המאפה התימני הנקרא 'לחוח'], ואינם דומים לסופגניות של ימינו, ושמן הוא שיבוש.

הראשון שהזכיר את מנהג אכילת לביבות וסופגנים בחנוכה הוא רבי קלונימוס בר קלונימוס בר מאיר הנשיא שחי לפני כשבע מאות שנה בפרובנס שבדרום צרפת [נפטר בשנת ה' אלפים פח]. בספר 'אבן בוחן' נכתב: 'ובחורש התשיעי בכסלו, קול המון שליו, לכבוד מתתיהו בן יוחנן ולא לגנאי, ולכבוד בן חשמונאי, יאספו הנשים החשובות, בקיאות לעשות הבריאה ולבב הלביבות, עגולות גדולות בהקף המרחשת, ומראיהן טוב ייני וארגמני כמראה הקשת, יאפו את הבצק ומינים יעשו מטעמים מהעיסה, חביץ קדירה ובן דייסא, ועל הכל יקחו סולת חיטין, ויעשו ממנו הסופגין והאסקריטין'.

בשיר זה מוזכרים חמישה מאכלים שנהוג לאכול בחנוכה: א. לביבות, ב. חביץ קדירה, ג. דייסא, ד. סופגין, ה. איסקריטין. טעם אכילת המאכלים הללו בחנוכה לא מוסבר.

ביארנו לעיל מה הם הלביבות והסופגין בלשון הנ"ך ובלשון חז"ל, גם שאר המאכלים המוזכרים כאן הוזכרו בדברי חז"ל בהקשרים שונים. במסכת ברכות (לו ב) דנו חכמים בענין הברכה אותה יש לברך על חביץ קדירה ודייסא, בגמרא וברש"י שם מבואר ש'חביץ קדירה' הוא מאכל מתוק העשוי מדבש קמח ושמן העשוי בקדירה ונראה כמו גבינה שנחבצה בקיבה. דייסא הוא תבשיל העשוי מחיטים כתושות. האיסקריטין מוזכרים במשנה מסכת חלה (פ"א מ"ד) ובגמרא מסכת פסחים (לו א) בענין חיוב הפרשת חלה, ופירשו הראשונים שם (רש"י ורא"ש הל' חלה סי' ב) שהאסקריטין עשויים כצפיחית והם מטוגנים בדבש, ועיסתם רכה מאד.

טעם המנהג הזכר בקיצור בדברי רבי מיימון 'משום שהם קלויים בשמן זכר לברכתו, נראה שכונתו לומר שכזכר לברכה שהיתה בשמן שבפך שדלק שמונה ימים אנו נוהגים לאכול מאכלים מטוגנים בשמן.

טעם נוסף למנהג לאכילת הסופגניות נכתב בשם הגאון ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, בספר הליכות שלמה ארחות הלכה פי"ז, שבחנוכת בית חשמונאי טיהרו את כל המקדש, ואילו את אבני המזבח ששקצום היוונים לא ידעו לטהר וגנזום (עבודה זרה נב ב) והצטערו על כך ולכן נהגו לאכול מאכלים שמברכין עליהם ברכת מעין שלש שבה מזכירין "ועל מזבחך" משא"כ בברכת במזון שאין מוזכר בה המזבח. [ע"כ התשובה הנ"ל].

בפורים ובמוצאי פסח, והפולים ביום הושענא רבה, אותם המנהגות אין לנו לבזותם, ומי שהנהיגם זריז ומשתדל הוא כי הם מעיקרים נעשים ולא יבזו במנהג האומה, וכבר אמר הנביא ע"ה 'ואל תטוש תורת אמך דת אומתך אל תעזוב'. ובקבלות הגאונים ראשי ישיבות נזכרו מנהגים כמו אלה בהנהגותיהם בסיפוריהם ולא יתבזה דבר ממה שעשו הקדמונים. עד כאן לשון של רבינו מיימון.

בדברים הללו המיוחסים לרבי מיימון כתוב שאותם סופגין שנוהגים לאכול הם כינוי למה שנקרא בלשון התורה 'צפיחית בדבש' (שמות טז לא), ובלשון חז"ל בארמית 'איסקריטון' (תרגום שם), דהיינו צפיחיות שמטוגנות בדבש ובשמן.

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת

ר' יוסף בר יוכבד אוליאל ז"ל

נלב"ע ל כסלו תשכ"ד

תנצב"ה

כתיבה: הרב יונן קליין
ביקורת: הרב גיורא ברנר

להערות / הקדשות (לרפואה או ע"נ) / הרשמה לרשימת התפוצה
צור קשר: בית מדרש הלכתא bm.hlct@gmail.com יעקב יונגרייס - 054-9023288

הלכתא

תורה. הלכה. חיים.

כולל הלכה תורת חיים נבעת אסף
ע"ש ר' חיים שורק ז"ל
כולל הלכה רחובות
מכון לפרסומים הלכתיים